

sek megválaszolása segítséget nyújt ahhoz, hogy szövegdigitalizálási stratégiánk a legjobban alkalmazkodjon intézményünk elvárásaihoz, körülményeihez.

/CHAPMAN, Stephen: Managing text digitisation. = Online Information Review, 27. kötet. 1. sz. 2003. p. 17–27./

(Lepp Tünde)

Elsőéves hallgatók könyvtárhasználata

Információs szakemberek már régóta keresik a választ: mely tényezők bírják rá az embert arra, hogy információkat szerezzen. A közelmúltban készült egy felmérés elsőéves egyetemi hallgatók között, amely azt vizsgálta, miért keresi fel valaki a könyvtárat, és használja annak információs forrásait, ahelyett hogy az interneten szörfölve próbálna meg választ keresni kérdéseire.

Tájékozott könyvtárhasználók tudják, hogy a könyvtárakban található források átfogóbbak és tudományosan megalapozottabbak, mint a legtöbb weboldal. A könyvtárak ahhoz a szakirodalomhoz biztosítanak hozzáférést, amely általában nem ingyenes a weben, vagy egyáltalán nem férhető hozzá online módon. A felhasználókban gyakran csak a főiskolai vagy egyetemi évek során tudatosul a könyvtári források hasznossága. Feltételezve, hogy átlagosan ugyanannyi és hasonló típusú házi dolgozatot kell megírniuk a hallgatóknak tanulmányaik során, fontos megértenünk, miért fogja egyik hallgató a könyvtár (nyomtatott vagy elektronikus) forrásait használni, míg a másik nem.

A könyvtári források, különösen az elektronikus adatbázisok használatának egyik akadálya, hogy kissé bonyolultnak, nehézkesnek tűnnek. Az internetes keresőgépek egy egyszerű kulcsszavas kereséssel több ezer találatot nyújtanak. Ezzel szemben egy könyvtárban a diáknak ki kell választania a megfelelő adatbázis(oka)t, nem mellékes, hogy pontosan milyen keresőkifejezést használ, és a végén még meg kell szereznie a kikeresett cikk teljes szövegét nyomtatott vagy elektronikus formában. A könyvtári keresés során tehát – ugyan az internet segítségével, de – több lépésben jut el a használó a keresett információhoz.

Jó, bevezető könyvtári oktatási programok összeállításához fontos annak megértése, hogyan navigálnak a diákok az információs források tengerén. Manapság ugyan a diákok egyre inkább értenek az informatikai alkalmazásokhoz és az internethez, de felvételükkor még más-más számítógépes és keresési tapasztalattal, képességekkel rendelkeznek, mint ahogy könyvtári tájékozottságuk is eltérő le-

het. Ezért kell megvizsgálni, hogyan befolyásolják az egyes diákokat saját tapasztalataik és képességeik abban, hogy használni fogják-e a könyvtár erőforrásait vagy sem.

A használói csoport jellemzői

Az egyetemi hallgatók könyvtárhasználati szokásaira vonatkozó korábbi kutatások a következő összefüggésekre hívták fel a figyelmet:

1. A számítógépen felnövekedett fiatalabb generációk már nem is emlékeznek arra, milyen volt az élet számítógép nélkül. Az idősebb diákok sok esetben kevesebb számítógépes tapasztalattal ülnék le vagy térnek vissza az iskolapadba, ami sokszor frusztráltságot okoz. A kutatók azonban kimutatták, hogy minél több számítógépes tapasztalata van valakinek, annál kevésbé szorong a használatától. Ebből következően hasonló számítógépes tapasztalat esetén a kor nem meghatározó tényező a számítógéppel kapcsolatban.
2. Az elektronikus adatbázisok használatának vizsgálatánál egy másik lényeges szempont a *nemek aránya*. A felmérések többsége arra az eredményre jutott, hogy a számítógépes tapasztalatot, s így az ezzel kapcsolatos önbizalmat nem befolyásolja a felhasználó neme. Ugyanakkor más tanulmányok kimutatták, hogy a férfiak lazábbak, és inkább szeretnek böngészni az interneten, míg a nők kevésbé magabiztosak, és főleg munkához vagy tanuláshoz köthető okból keresnek konkrét weboldalakat.
3. Egy tanulmány szerint különösen erős az *oktatói gárda* számítógépes ismerete és a könyvtári elektronikus adatbázisok használata között kimutatható összefüggés. A magasabb informatikai képzettségű tanszemélyzet nemcsak hogy jobban ismeri, és gyakrabban használja a könyvtár elektronikus forrásait, de a weben is több időt tölt el, s következőképpen a tanítványokat is erre ösztönzi. A tájékoztató könyvtárosok tudják, hogy a tanárok azon adatbázisok használatát tanácsolják diákjaiknak, amiket ők is ismernek.

4. A számítógép használatával kapcsolatban érzett szorongás szintén elveheti a diák kedvét attól, hogy használja a könyvtár adatbázisait. Ám a vizsgálatok kimutatták, hogy minél *több informatikai és internetes tapasztalata* van egy diáknak, annál többet fogja használni a könyvtári számítógépes alkalmazások adta lehetőségeket.
5. Indokolt feltételezni, hogy minél *gyakrabban* jár egy egyetemi hallgató a könyvtárba, annál inkább ismeri a könyvtár információs forrásait, azon belül is az elektronikus adatbázisokat. Mindazonáltal, ha a diákok a könyvtárat egy csendes és kényelmes helynek tekintik, ahol tanulni és fénymásolni lehet, még egyáltalán nem biztos, hogy tisztában vannak azzal, milyen egyéb szolgáltatásokat nyújt még (pl. adatbázisok, könyvtárközi kölcsönzés, tájékoztatás) az adott könyvtár. Készültek azonban olyan felmérések, amelyek bizonyítják, hogy idővel változnak a diákok könyvtárhasználati szokásai: elsőtől harmadéves korig a könyvtár és a számítógépek használatának gyakorisága fokozatosan növekszik, valószínűleg azért is, mert egyre több kutatást igénylő feladatot kapnak.
6. Az egyén *magabiztossága (self-efficacy)* – a fogalmat *Alberto Bandura* vezette be 1977-ben – is befolyásolhatja a könyvtár elektronikus forrásainak használatát. Mit is értünk e fogalmon? A magabiztosság része az egyén saját képességeibe vetett hitének; szükséges ahhoz, hogy adott helyzetben optimális megoldást keressen, és azt végrehajtsa. Az ember saját magabiztosságára vonatkozó vélekedése folyamatosan változik, ami három módon befolyásolható:
 - legfontosabb a saját cselekedetek értelmezése: sikeres kimenetel esetén nő az egyén magabiztossága, ha kudarcra végződik egy esemény, akkor csökken;
 - a magabiztosságot mások tapasztalatainak megfigyelése is fejlesztheti, bár ez kevésbé hatásos;
 - végül egy gyenge hatékonyságú módszer: a szóbeli meggyőzés vagy biztatás. Érdekes, hogy általában könnyebb gyengíteni a magabiztosságot negatív értékeléssel, mint erősíteni pozitív irányú biztatással.

Tehát a magabiztosság hit kérdése, és nincs kapcsolatban az egyén képességeinek valódi szintjével, de ez a hit releváns abból a szempontból, hogy mennyire kitartó valaki a munkájában. Az egyén magabiztossága hozzájárul a sikeres teljesítményhez, hiszen növeli a

motivációt, a feladatra való koncentráltságot és erőfeszítést, valamint háttérbe szorítja a szorongást és a negatív gondolatokat.

Több, egyetemistákat vizsgáló tanulmányból kiderült, hogy a magabiztosság szoros kapcsolatban van a tanulmányi eredményekkel és a teljesítménnyel, sőt azzal is, hogy valaki milyen szakot és hivatást választ. A magabiztosságba vetett hitet a tudományterület is befolyásolhatja. Egy diáknak – saját és társai tapasztalatától függően – egyik tantárgyhoz több, másikhoz kevesebb önbizalma lehet. Ha egy diáknak erős a magabiztossága, valószínűleg jobban kihasználja a környezetében rejlő lehetőségeket; vagyis ha nem tart a számítógéptől, használni is fogja azt. Ha úgy érzi, hogy a könyvtárban található források megismerése segíti tanulmányi előmenetelét, akkor meg is fogja ismerni őket. Más tanulmányok rávilágítottak arra, hogy az internetes keresés sikeressége és a könyvtári elektronikus források használatának a gyakorisága is kapcsolatba hozható a magabiztossággal.

A felmérés és eredménye

Az elsőéves hallgatók könyvtárhasználati szokásait vizsgáló kérdőíves felmérés a következő hipotéziseken alapult:

1. Azok a diákok, akiknek több számítógépes tapasztalatuk van, nagyobb valószínűséggel használják a könyvtár elektronikus forrásait, és nagyobb a magabiztosságuk.
2. Azoknak a diákoknak, akik otthonról használják a könyvtár elektronikus forrásait, nagyobb a magabiztosságuk.
3. Azok a diákok, akik gyakrabban járnak a könyvtárba, valószínűleg inkább használják a könyvtár elektronikus forrásait.
4. Azok a diákok, akik használják a könyvtár elektronikus forrásait, képesek lesznek megkülönböztetni ezeket az internetről megszerzett információktól.
5. Azoknak a diákoknak, akik a könyvtár elektronikus forrásait meg szeretnék ismerni, nagyobb a magabiztosságuk.

A felmérés, amely a diákok magabiztosságát és könyvtár-, illetve számítógép-használati szokásait vetette össze, mintegy 500, főleg elsőéves diák részvételével készült 2001 őszén a City University of New Yorkon. A felmérésben részt vevők összetételéről röviden annyit, hogy a 340 érvényes kér-

dőívet kitöltők 90%-a elsőéves, 54%-a lány, 77%-a 17 és 21 év közötti, s 47%-a vállal valamilyen részmunkát.

A számítógép használata nyilvánvalóan része a diákok életének, mivel 93%-uk mondta, hogy van saját számítógépe. Talán mert ilyen nagy arányban rendelkeztek otthoni számítógéppel, nem voltak tisztában annyira az egyetemi számítógépes lehetőségekkel; mindössze 34%-uk jelölte a kérdőívben az itteni hozzáférést, pedig számítógépes laboratóriumok vannak a campus területén. Ezek a diákok nagyon jól ismerték az *internetet*, hiszen 73%-uk naponta, 25%-uk hetente használta. Hogy mi célból interneteztek? 44%-uk tanulmányi célból böngészett a neten, 42%-uk szórakozással kapcsolatos információt keresett, 30%-uk használta hírolvasásra, sporttal kapcsolatos információt 25%-uk, egészséggel kapcsolatosan 9%-uk keresett, és 70%-uk használta rendszeresen levelezésre.

Az adatok szerint a hallgatók 67%-a legalább hente vagy még gyakrabban ellátogatott a *könyvtárba*. Arra a kérdésre, hogy ott mivel töltik az idejüket, a következő válaszok születtek: 80%-a tanulással, 38%-a kutatással, 33%-a alvással, 30%-a társas élettel, 24%-a a könyvtár elektronikus forrásainak használatával, 22%-a kölcsönzéssel, 21%-a levelezéssel vagy cseteléssel. Ámbár e tevékenységek egy része átfedésben van egymással, az világos, hogy ezek a diákok a könyvtárat inkább életterük egyik helyszínéként, nem pedig információs források és szolgáltatások tárházaként használták.

Az *elektronikus adatbázisokkal* kapcsolatban 81%-uk jelezte, hogy már használta ezeket a forrásokat, 30%-uk pedig legalább hetenként keresett bennük információt. A kérdőívben jelölni lehetett, hogy mely adatbázisokat használták. (E listában szerepeltek olyan speciális adatbázisok is, amelyeket egy elsőéves nemigen használ.) A válaszokat elemezve:

- Meglepő, hogy a legtöbben (44%) a Lexis/Nexis adatbázist ismerték. Ennek magyarázata feltehetően az, hogy ebben az adatbázisban utána lehet nézni a hétköznapi szóbeszéd tárgyát képező vitatott kérdéseknek, vagy egyszerűen nagyon ismerősnek tűnt az adatbázis neve.
- Öröndetes, hogy a diákok 36%-a használta vagy legalábbis ismerte a könyvtár online katalógusát, viszont mindössze 21%-a kölcsönzött könyvet is. A többiek lehet, hogy csak a kötelező irodalomnak néztek utána a katalógusban.
- Nem okozott meglepetést, hogy a hallgatók 29, illetve 26%-a ismerte az Academic Search Pre-

mier és az Ebsco Host általános és sok teljes szövegű hozzáférést biztosító adatbázisát.

A megkérdezettek 88%-a tudta, hogy van mód otthonról is hozzáférni a könyvtár elektronikus adatbázisaihoz, de csak 50%-a jelezte, hogy élt is ezzel a lehetőséggel. Ez az arány azt mutatja, hogy a diákok meglehetősen jártasak az online környezetben, és a könyvtár is jó felvilágosító munkát végzett. Ezt támasztja alá az is, hogy az elektronikus adatbázisokról a válaszadók 28%-a tanáraitól, míg 30%-a a könyvtári használóképzés keretében hallott. A hallgatók 61%-a jelezte, hogy a könyvtár elektronikus adatbázisainak használata könnyű vagy nagyon könnyű, jöllehet csak 50%-a volt tisztában azzal, hogy van különbség a könyvtár elektronikus forrásai és az internet szabad hozzáférésű oldalai között. Ez az arány magyarázatot nyújt arra, hogy 77%-uk miért az interneten kezdte el a keresést, sőt 67%-uk ott is találta meg a legtöbb információt; míg a könyvtár elektronikus forrásait csak 27%-uk, nem elektronikus forrásait pedig csak 20%-uk használta.

A felmérést lefolytató szakemberek végül statisztikai analízissel kielemezték az adatokat, és az eredményeket szembesítették a hipotézisekkel. Ezek szerint:

- a vizsgált diákcsoport tagjainak kora és a neme egyáltalán nem meghatározó a könyvtár elektronikus forrásainak használatában, viszont az egyének magabiztossága igen;
- azok a diákok, akik gyakrabban jártak könyvtárba, nagyobb valószínűséggel használták annak elektronikus forrásait, mivel a könyvtári környezetben eltöltött hosszabb idő alatt jobban tudatosították, milyen szolgáltatásokat nyújt a könyvtár;
- az a feltételezés is igazolást nyert, hogy azok a diákok, akik gyakrabban jártak könyvtárba, nagyobb magabiztossággal rendelkeztek, és komolyabban vették tanulmányaikat;
- a magasabb fokú magabiztossággal rendelkező diákok a könyvtár elektronikus forrásainak a használatát is könnyebbnek ítélték, ami nyilván összefügg azzal, hogy ezek a hallgatók jobban bíznak képességeikben, és motiválnak érzik magukat idevágó ismereteik szélesítésére.

További vizsgálandó kérdések

Bár a vizsgálat eredményeit nem lehet általánosítani az összes amerikai elsőéves hallgatóra, ennek ellenére segítséget nyújtanak újabb kezdeményezésekhez, hogy gyakoribb könyvtárhasználatra

serkentsék a hallgatókat. További vizsgálat tárgyát képezhetik az alábbi kérdések:

- Mit értenek a hallgatók tanulási célból végzett internetezésen?
- Mit értenek a hallgatók (különösen az elsőévesek) a könyvtárban végzett kutatáson?
- Alaposabban kellene megvizsgálni, hogy mely adatbázisokat milyen információk szerzésére használnak.
- Miért használja oly sok elsőéves a Lexis/Nexis adatbázist?

- Hogyan tudatosulnak jobban a könyvtári szolgáltatások és források azokban, akik a könyvtárat tanulás céljából keresik fel?
- Miért használják szívesebben a diákok az internetet, mint a könyvtár elektronikus forrásait, és miként lehetne változtatni ezen?

/WALDMAN, Micaela: Freshmen's use of library electronic resources and self-efficacy. = Information Research, 8. köt. 2. sz. 2003. p. 1–22. URL: <http://informationr.net/ir/8-2/paper150.html>

(Marton Katalin)

Az internet mint szolgáltatásbővítő eszköz

A chelmi pedagógiai könyvtár a Báthory István Alapítványnak köszönhetően lett internettulajdonos, illetve kapcsolódhatott be a világháló használatába. Az ambiciózus intézmény ezzel a segítséggel azonnal hozzálátott szolgáltatásainak bővítéséhez, közönsége jobb-hatékonyabb kiszolgálásához. Ezek a szolgáltatások a következők:

- Használói megrendelésre a könyvtárosok által végzett információkeresés.
- A könyvtárhasználók „szörfözni” engedése. (A könyvtárnak négy internetes munkahelyet sikerült kialakítania meglehetősen szűkös térviszonyai között.)
- Tanfolyamok az internethasználat elsajátítására. (2001 első félévében a saját személyzet és az iskolai könyvtárak személyzete részesült ilyen kiképzésben.)
- Tanfolyamok a pedagógusok számára, hogy az internetet hasznosítani tudják a didaktikai folyamatban.
- Foglalkozások a tanulók számára. (Pl. a 2001. évi téli szünetben Virtuális tűrák Lengyelországban címen tartott a könyvtár felettébb sikeres foglalkozásokat.)

- Belső továbbképzés a módszertani tanácsadást lehetővé tevő internetismereti szint elérése céljából.
- Internethasználati kiadványok készítése és terjesztése.

A könyvtár kezdeményezései révén fontos intézménye lett vonzáskörében az oktatás korszerűsítésének. Eközben lényegesen megnövekedett a könyvtár presztízse és jelentősége: napjainkban a közvélemény az új információs technológiák meg-honosító műhelyének tartja az intézményt.

A minden olvasó számára adott internet-hozzáférés annál is fontosabb, mivel a könyvtár vonzáskörében – akár a pedagógusokról, akár a tanulókról van szó – az iskolai „számítógépszertár” keze-lőjén kívül más nemigen fér hozzá gyakorlás céljából az internethez.

/SZCZERBACZ, Monika: Internet w bibliotece. = Poradnik Bibliotekarza, 6. sz. 2002. p. 7–8./

(Futala Tibor)

Személyre szabott információs környezet a digitális könyvtárban

A digitális könyvtárakat úgy lehet vonzóvá tenni, ha a korábbi hagyományos eljárásokon kívül új, értéknövelt szolgáltatásokat ajánlunk. Az ún. akadémiai felhasználók azért keresik fel a könyvtárat, hogy speciális céljaik vagy feladataik számára információt gyűjtsenek. Ők az aktív olvasók, akik huzamosabb ideig nagyobb anyagmennyiséggel

foglalkoznak, és ezt változatos módon használják. Számukra olyan könyvtári környezetet kell teremteni, amelyben személyre szabott szolgáltatások-hoz jutnak. Ez csak úgy valósítható meg, ha a könyvtár és a felhasználó párbeszédese kapcsolatot alakít ki.